

İÇ GÖÇ YAŞAMIŞ VE YAŞAMAMIŞ ÇOCUKLARIN OKULDA UYUMU

SCHOOL ADJUSTMENT OF MIGRANT AND NON-MIGRANT CHILDREN

Gonca POLAT ULUOCAK*

*Öğretim Görevlisi, Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Bağlıca Kampusu, Etimesgut/Ankara

ÖZET :

Göç yaşantısı, birçok ruhsal ve sosyal problem açısından bir risk faktörü olarak ele alınmaktadır. Okul çağı çocukları için göç yaşantısı daha karmaşık bir süreçtir. İç göç yaşayan çocukların okulda ruhsal uyum durumlarının ortaya konması ve göç yaşayan ve yaşamayan çocukların ev ve okul ortamında ruhsal uyum durumlarının farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla planlanan bu çalışmada, göç yaşamış çocuklarda ruhsal uyumsuzluk sıklığı %37 olarak tespit edilmiştir ve göç yaşamamış gruptan anlamlı olarak fazla bulunmuştur ($p<0.05$). Öğretmenler, göç yaşamış çocuklarda daha fazla nevrotik bozukluk bildirmişlerdir. Göç yaşayan grubun ruhsal uyum durumu için anne ve öğretmen bildirimleri arasındaki uyum düşük bulunmuştur ($K=0.19$, $p>0.05$). Öğretmenler, göç yaşamış çocuklarda görülen ruhsal uyum problemleri arasında en fazla okul başarısızlığı, tik, tırnak yeme problemlerini ifade etmişlerdir. Araştırmanın sonucunda, göç yaşamış çocukların okulda uyumlarının sağlanması amacıyla, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet kuruluşlarının eşgüdümü çalışmalarının gereği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İç Göç, Çocuk, Okulda Ruh Sağlığı, Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği

ABSTRACT :

Migration experience can be regarded as a risk factor for many mental and social problems. In the case of school-aged children, migration is a more complex process. In this study, aims were to determine the mental adjustment status of migrant children in school and to compare mental adjustment of migrant and non-migrant children in both school and home settings. The frequency of mental maladjustment among migrant children was found 37% and significantly different from their nonmigrant peers. Teachers reported more internalizing problems for migrant students. The agreement between teachers' and mothers' reporting was low. Teachers reported academic failure, twitching, nail biting, as the most common problems among migrant children. The results of the study emphasized the importance of collaborative work between educational, health and social institutions to ensure the mental adjustment of migrant children in school.

Key Words: Internal Migration, Child, School Mental Health, Hacettepe Mental Adjustment Scale

1. GİRİŞ :

Tarih boyunca Türk toplumuna yabancı olmayan ve özellikle 1950'li yıllardan sonra ülkemizde toplumsal ve coğrafi yapıyı şekillendiren göç olgusu, birçok farklı disiplinin ilgi alanına girmiş ve bu nedenle de tek ve kesin bir tanımla sınırlandırılmamıştır. Bu çalışmada işaret edildiği şekliyle göç, ülke içinde herhangi bir yerleşim yerinden, bir başka yerleşim yerine, belirli bir zaman aralığında gerçekleştirilen kalıcı mekân değişikliği olarak kabul edilmektedir. Ancak bu mekân değişikliğinin aynı zamanda sosyal çevre değişimini de içermesi nedeniyle, göç, ruh sağlığı literatüründe stresli bir yaşam olayı olarak ele alınmış ve birey ve ailelere, hatta kimi zaman göçmen topluluklara verdiği ruhsal zararlar pek çok araştırmaya konu olmuştur.

Göçün, en temelde, kişinin büyük bir gruba ait olma duygusunun kaybına, kültürel yaşamın ve geleneklerin terk edilmesine neden olduğu [1] düşünüldüğünde, göçün ruhsal etkileri de öngörülebilir. Yeni yerleşilen yerde bu kayıplara eşlik edecek olan yalnızlık duygusu, sosyal rollerdeki değişim, kültürel norm ve değerlerdeki belirsizlik ve bunun yol açtığı kültürel şok, göçmen kişi ve gruplarda yaşanan stresi açıklayan ve ruhsal bozuklukları işaret eden değişkenlerdir [2].

Birey üzerindeki bu stres faktörleri aile söz konusu olduğunda daha karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Göç olgusu, aileleri, iklim, yer ve ev değişikliği, iş yeri değişikliği, iş biçimi değişikliği, bazı durumlarda aile bireylerinden geçici ya da devamlı ayrı kalma, yaşam biçiminde değişiklik, okul değişikliği, ekonomik durumda değişiklik, çevre değişikliği gibi bir çok stres faktörünü deneyimlemek zorunda bırakmaktadır. Bu stres faktörleri ile ailenin gelişimsel görevleri normal koşullardan daha karmaşık duruma gelmektedir[3].

Göç sonrası yaşanan bu zorlukların, birey ve ailelerde, travma sonrası stres bozukluğu, bağlanma ve uyum sorunları, anksiyete, duygudurum bozukluğu ve madde kullanımı gibi pek çok soruna yol açtığı araştırmalarda ortaya konmuştur[4,5]. Sosyal dayanışmanın azalmasıyla bağlantılı olarak, göçün, intihar oranlarını artırdığına ilişkin veriler de bulunmaktadır [6].

Göçün ruhsal etkileri irdelenirken, literatürde sıklıkla vurgulanan nokta, göçün ruhsal sonuçlarının çoğunlukla göç öncesi göçmenlerin yaşantısına, göç nedenlerine, göç sırasında yaşananlara ve göç sonrası deneyimlere göre farklılık gösterdiğidir [7,8,9].

Kuşkusuz, göçün istemli olup olmaması ve göç sonrası uyumu kolaylaştıracak faktörlerin varlığı, ruhsal sonuçları belirleyen önemli değişkenlerdir. Bu noktada, göç kararının alınmasında çoğunlukla etkisiz olan, dolayısıyla istemsiz göç ettiği varsayılabilir olan çocuklar için göçün etkileri dikkat çekicidir. Literatürde, göç yaşayan çocuklarda, göç yaşamayan çocuklara göre daha fazla davranış problemleri ve duygusal problemler görüldüğü ifade edilmiştir [10-17]. Bu problemler arasında çoğunlukla daha yüksek anksiyete/depresyon puanları [12,9,15]; arkadaş ilişkilerinde problemler [13]; hiperaktivite semptomları [13] ; travma sonrası stres bozukluğu [9]; düşük benlik saygısı [17,15]; düşük yaşam doyumu puanları [17] yer almaktadır. Buna karşın, göç yaşayan çocuklarla yapılan boylamsal çalışmalarda, göç sonrası psikolojik uyumun zaman içinde geliştiği ve uzun dönemde, psikolojik problemlerin sıklık ve yoğunluk bakımından yerli nüfus gruplarından önemli düzeyde farklılaşmadığı da ortaya konmuştur [18,19]. Bu bulgu, göç sonrası dönemde uyum sağlamayı kolaylaştırıcı sistemlere dikkati çekmektedir. Özellikle okul çağı çocukları için eğitim kurumlarının bu tür bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Okul, yeni girilen çevreye başarılı bir uyum gerçekleştirmek için uygun ortamı ve hizmetleri sunar. Ancak aynı zamanda, göç sonucu okul değişikliği, çocuk için daha geniş bir çevre değişimini de içerdiğinden uyum açısından kritik bir konuma sahiptir. Okul değişikliği, göç yaşayan çocukların baş etmesi gereken önemli bir stres kaynağı olsa da, okulda uyumu gerçekleşen çocukların göçün olumsuz etkilerini daha kolay tolere edebileceği düşünülmektedir.

İç göç yaşayan öğrencilerin, yeni çevreye, okula, arkadaşlarına ve öğretmenlerine belirli bir süre uyum sağlayamadıkları belirtilmiştir [20]. Lise danışmanları ile yapılan bir alan araştırmasında, okula yeni gelenlerin, arkadaş grupları ile kaynaşma sürecinin 3 haftayı bulduğu ortaya çıkmıştır [21]. Bu süre, yeni gelen öğrencinin özel gereksinimlerine göre artabilmektedir. Uyum sorunlarının süresi arttıkça, çocuklarda okuldan kaçma, düşük benlik saygısı, sınıfta engellenme ve düşük başarı, okul yaşamından çekilme, disiplin sorunları gibi pek

çok sorunun artabileceği ifade edilmektedir [1]. Ancak literatürde tüm çalışmalar göç yaşayan çocukların yaşadıkları zorlukları vurgulamamaktadır. Göçün çocuğun öğrenim durumu ve motivasyonu üzerinde olumlu etkileri olduğunu bildiren çalışmalar da vardır [22]. Göç sonrası çocuğu psikolojik problemlerden koruyan ve iyi uyum yapmasını sağlayan değişkenler, literatürde; iyi aile içi ilişkiler, iyi akran ilişkileri, sözelleştirme yeteneği, bilişsel yetenekler (okul başarısı ile ölçülebilir) ve net bir dil kimliği olarak yer almaktadır [8]. Tüm bu bulgular değerlendirildiğinde, okul çağında göç yaşayan çocukların okulda başarılı bir uyum gerçekleştirmelerinin, hem çocuğun ilerideki akademik başarısında hem de ruhsal sağlığında belirleyici olduğu söylenebilir. Ülkemizde göç sonrası uyum sorunu, ciddi sosyal problemlerle oldukça ilintilidir. Büyük kentlerde madde kullanan, sokağa ve suça yönelen çocukların çoğunluğunun göç eden ailelerden gelmiş olması göz önünde tutulduğunda [15,17,23] göç sonrası okulda uyumun önemli bir koruyucu faktör olarak kabul edilebileceği söylenebilir.

Bu noktada yüksek göç oranlarına sahip olan ülkemizde, okullarımızda göç yaşayan çocuklara yönelik uyum programlarının geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

Bu çalışma, iç göçün çocuk ruh sağlığı üzerindeki etkisini saptamak amacıyla gerçekleştirilmiş bir yüksek lisans tezinin bir bölümünden oluşmaktadır*. Çalışmanın amacı, okul ortamında iç göç yaşayan çocukların ruhsal uyum durumlarının ortaya konması ve göç yaşayan ve yaşamayan çocukların ev ve okul ortamında ruhsal uyum durumlarının ve gösterdikleri ruhsal uyum problemlerinin farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesidir.

2. YÖNTEM

2.1. Örneklem

Araştırma, nicel yaklaşıma sahip karşılaştırmalı bir çalışmadır. Araştırmanın örneklemini, yoğun göç alan Antalya İli Şafak Mahallesi'nde bulunan iki okula devam eden 8-12 yaşları arasında 76 iç göç yaşamış ve 78 iç göç yaşamamış çocuk oluşturmaktadır. Üç yaşından sonra Antalya dışında herhangi bir il/ilçe/köy'den Antalya ili merkezine gelmiş çocuklar iç göç yaşamış; Antalya ili doğumlu çocuklar ise iç göç yaşamamış çocuklar olarak kabul edilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri, belirlenen okullarda iç göç yaşamış ve yaşamamış çocukların sınıf öğretmenlerine Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği; annelerine ise, araştırmacı tarafından hazırlanan soru formu ile Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği uygulanarak toplanmıştır. Soru formu, tüm hane halkı için demografik bilgileri; göç yaşantısı ile ilgili soruları; çocuğun olumsuz yaşam deneyimlerini ve ailenin sosyal destek durumunu sorgulayan soruları içermektedir. Göç yaşamamış grup için soru formu, göç yaşantısı ile ilgili sorular dışında, aynı sorulardan oluşmaktadır.

2.2.1. Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeği

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı Anabilim Dalı tarafından, bu amaçla uygulanan çeşitli ölçeklerden ülkemizde geçerli olacak sorular seçilip derlenerek çocuğun ruh sağlığını değerlendirmek amacıyla hazırlanmış, geçerlilik güvenilirlik çalışması yapılmıştır [24]. Ölçeğin geneline ait Cronbach Alpha katsayısı $r=0.86$ 'dır. Ölçeğin ilk 24 maddesi çocuğun ruhsal uyumu ile ilgilidir. Öğretmenler ya da anne babalar tarafından doldurulan ölçekte her madde 0:yok; 1:Az; 2:Çok olarak derecelendirilir. Toplam puanı 12 ve üzerinde olan çocuklar ölçüğe göre uyumsuz olarak değerlendirilir. Toplam puanı ağırlıklı olarak tek sayılı maddeler oluşturuyorsa çocukta var olan ruhsal uyum bozukluğu nevroitik, çift sayılı maddeler oluşturuyorsa davranış sorunu olarak yorumlanmaktadır. Ölçek farklı araştırmalarda ilkökul çocukları arasında ruhsal sorunların belirlenmesi amacıyla kullanılmıştır [24,25,26,27].

Veri toplama araçlarından elde edilen verilerin çözümlenmesi, betimsel istatistikler, ki-kare, Mann-Whitney-U, Kruskal Wallis testleri ile gerçekleştirilmiştir. Kullanılan ölçüğe ilişkin değişkenlerin isimsel olması ve uyum analizi yapılmak istenmesi nedeniyle parametrik olmayan

* Polat, G. (2006) "İç Göçün Çocuk Ruh Sağlığına Etkisi: Antalya İli Şafak Mahallesi'nde Karşılaştırmalı Bir Araştırma" Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet AD. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

testler tercih edilmiştir [28]. Anne ve öğretmen değerlendirmeleri arasındaki uyumun ölçülmesi amacıyla ise Kappa analizi kullanılmıştır [28].

Ölçekte yer alan açık uçlu soruya verilen yanıtların dökümü yapılmış ve kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler daha sonra sıklık dağılımı açısından incelenmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Demografik Özellikler

Veri toplanan toplam 154 göç yaşamış ve yaşamamış çocuğun 81'ini (%53) erkekler, 73'ünü (%47) kızlar oluşturmaktadır. Çocukların yaş ortalaması göç yaşamış grupta 10.46(standart sapma:1.38), göç yaşamamış grupta ise 10,05(s.s.:1.28)'tir. Göç yaşamış ve yaşamamış grupların yaş ve cinsiyet açısından farklılık göstermediği yapılan istatistiki test sonucu görülmüştür ($p>0.05$).

Her iki grupta da ailelerinin tamamına yakını (%96) çekirdek aile özelliği göstermektedir ve aile bütünlüğü bozulmamıştır. Çocuk sayısı ortalaması, göç yaşamış grupta 4.11(s.s.:1.9), göç yaşamamış grupta ise 4.00(s.s.:2.1) olarak saptanmıştır. Göç yaşayan çocukların %10'unun, göç yaşamayanların ise %11.5'inin ebeveynlerinden biri ya da her ikisinin çalışmadığı öğrenilmiştir. Göç yaşayan ailelerin %25'i, göç yaşamayanların ise %14'ü sosyal güvenceden yoksundur. Göç yaşayan ailelerin %70'i (N=53) sürekli bir gelirinin olmadığını; mevsimlik, geçici işlerle geçimlerini sağladıklarını belirtmişlerdir. Bu durum göç yaşamayan grupta %76 oranında görülmüştür. Ailelerin gelir düzeylerine bakıldığında, göç yaşayan grubun %25 (N=19) 'i asgari ücretin altında gelire sahip iken göç yaşamayan grubun %19'u (N=15) asgari ücret altında gelire sahiptir. Araştırmanın yürütüldüğü tarihte net asgari ücret 350.15 TL olarak açıklanmıştır [29]. Ancak her iki grupta da ortak olarak, ailelerin yarısının gelir miktarı 300–500 YTL arasındadır. Bunun yanı sıra iki grup arasında, gelir düzeyi açısından anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Araştırma grubunda yer alan çocukların çalışma durumları sorgulanmış, ancak hiçbir çocuğun çalışmadığı öğrenilmiştir.

3.2. Çocuğun Göç Yaşantısı

Göç yaşamış çocukların %38'i bir ilden Antalya'ya göç etmişken, %62'si ilçe veya köyden göç etmiştir. En fazla göç edilen bölge Güneydoğu Anadolu'dur(%29). Bunu İç Anadolu (%21), ve Doğu Anadolu Bölgesi(%18) takip etmektedir. Göçlerin Türkiye'nin her bölgesinden gerçekleştiği görülmüştür. Göç yaşamış gruptaki çocukların yarısı göçü 2-5 yıl önce, %33'ü ise 6-9 yıl önce yaşamıştır. Göç yılı ortalaması tüm grup için 4.75'dir (s.s.=2.44). Çocukların %62'si göçü yaşadığı sırada 3-6 yaş arasında, %38'i ise 7-12 yaş arasındadır.

3.3. Çocukların Ruhsal Uyum Durumlarına İlişkin Bulgular

Anne ve öğretmen bildirimlerine göre Ruhsal Uyum Ölçeği sonuçları yaş, cinsiyet ve göç yaşama durumu açısından ayrı ayrı ortaya konulmuştur (Tablo 1 ve 2).

Buna göre, tüm araştırma grubunda, anne bildirimine göre, erkekler ve 10 yaş grubu çocuklarda daha yüksek puan ortalaması görülmektedir. Öğretmen bildirimine göre de, erkeklerde ve 12 yaş grubundaki çocuklarda benzer sonuç görülmektedir. Ancak yapılan istatistiki testlerin sonucunda, tüm araştırma grubu için hem anne hem öğretmen bildirimini açısından yaşa ve cinsiyete göre ruhsal uyum puanında farklılık olmadığı görülmüştür.

Göç yaşamış grup için, ruhsal uyum ölçeği puan ortalaması, anne bildirimine göre 9.42 (s.s.: 6.31) iken, göç yaşamamış grup için 8.10 (s.s.:4.74)'tür. Öğretmen bildirimine göre göç yaşayanların puan ortalaması 8.53 (s.s: 7.13), göç yaşamamış grup içinse, 8.50 (s.s.6.70)'dir. Buna göre, en yüksek puan, göç yaşamış grup için anne bildirimlerinden elde edilmiştir.

Tablo 1. Anne Bildirimine Göre Ruhsal Uyum Ölçeği Sonuçlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Anne DEĞİŞKEN		Sayı	Ortalama	s.s.
CİNSİYET*	Kız	73	8.44	5.06
	Erkek	81	9.04	6.05
YAŞ **	8	21	8.62	4.79
	9	25	8.20	3.73
	10	37	10.16	5.70
	11	36	7.89	5.28
	12	35	8.63	7.14
GRUBU	Göç yaşamış	76	9.42	6.31
	Göç yaşamamış	78	8.10	4.74
TÜM ÖRNEKLEM		154	8.75	5.59

*Mann-Whitney-U= 2942, p:0.958, z= - 0.053

Kruskal Wallis testi $\chi^2 = 4.977$, s.d.=4, p=0.29 Tablo 2. Öğretmen Bildirimine göre Ruhsal Uyum Ölçeği Sonuçlarına İlişkin Betimsel İstatistikler**

Öğretmen DEĞİŞKEN		Sayı	Ortalama Puan	s.s.
CİNSİYET*	Kız	73	7.73	6.47
	Erkek	81	9.22	7.22
YAŞ**	8	21	5.14	6.04
	9	25	8.20	5.20
	10	37	9.51	7.01
	11	36	8.06	6.34
	12	35	10.17	8.28
GRUBU	Göç yaşamış	76	8.53	7.13
	Göç yaşamamış	78	8.50	6.70
TÜM ÖRNEKLEM		154	8.51	6.86

*Mann-Whitney U=2555, p=0.146, z=-1.454

**Kruskal Wallis testi $\chi^2 = 8.658$, s.d.=4, p=0.070

Ruhsal uyum ölçeği anne formunun sonuçlarına göre, göç yaşamış grubun %72'si 12 puan altında olarak uyumlu; %28'i ise 12 puan üzeri olarak uyumsuz kabul edilmiştir. Uyumluların oranı göç yaşamamış grup için %87 iken, uyumsuz kabul edilenler %13'tür. Gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$).

Öğretmen bildirimleri açısından bakıldığında ise, çocukların %73'ü (N=112) uyumlu olarak değerlendirilirken, geri kalan %27'si (N=42) 12 puan üzerinde olarak uyumsuz olarak değerlendirilmiştir. Göç yaşamış grupta uyumsuz olarak nitelendirilen çocukların sıklığı %37 iken (N=28), göç yaşamamış grupta bu değer %18'e (N=14) düşmektedir. Öğretmen formundan elde edilen bu sonuçlarda, gruplar arasındaki farklılık anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Anne ve öğretmen bildirimleri açısından göç yaşamış ve yaşamamış grupların ruhsal uyum durumları Tablo 3'te karşılaştırılmıştır.

Buna göre, anne ve öğretmenlerin, çocuğun ruhsal uyum durumu hakkında verdikleri bilgilerin ne düzeyde uyumlu olduğu istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Yapılan Kappa analizinde, göç yaşayan grup için, anne ve öğretmen bildirimlerinin uyumunun düşük olduğu ($K=0.19$, $p > 0.05$), göç yaşamamış grupta ise orta düzeyde olduğu ($K=0.70$, $p < 0.05$) görülmüştür. Öğretmenlerin, hem göç yaşamış hem de göç yaşamamış çocuklar için daha fazla uyumsuzluk ifade etmeleri dikkat çekici bulunmuştur.

Anne bildirimleri, ruhsal uyumsuzluk gösteren göçmen çocuklar arasında davranış problemlerinin(%52, N=11) nevrotik problemlerden(%48, N=10) daha fazla olduğunu iletmektedir. Ancak oranların birbirine yakınlığı dikkat çekicidir ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p > 0.05$). Göç yaşamamış çocuklar için de davranış bozuklukları daha fazla bildirilmiştir. Gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır ($p > 0.05$).

Tablo 3. Göç Yaşamış ve Yaşamamış Grubun Ruhsal Uyum Durumunun Anne ve Öğretmen Bildirimi Açısından Karşılaştırılması

Anne bildirim		Öğretmen Bildirimi					
		Uyumlu		Uyumsuz		Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Göç yaşamış*	Uyumlu	38	69.1	17	30.9	55	100
	Uyumsuz	10	47.6	11	52.4	21	100
	Toplam	48	63.2	28	36.8	76	100
Göç yaşamamış**	Uyumlu	63	92.6	5	7.4	68	100
	Uyumsuz	1	10.0	9	90.0	10	100
	Toplam	64	82.1	14	17.9	78	100

* $K=0.19$, $p=0.083$ ** $K=0.70$, $p<0.001$

Öğretmen bildirimine göre göç yaşamış çocuklarda problemlerin dağılımı incelendiğinde, %57(N=16) oranında nevrotik problemler görülürken, %43 (N=12) oranında davranış problemleri görüldüğü tespit edilmiştir. Göç yaşamamış grupta ise, %77 oranında (N=11) davranış problemleri görülmektedir. Bu grupta nevrotik problemlerin sıklığı ise %21'dir(N=3). Gruplar arasındaki farklılıklar, istatistiksel olarak da anlamlıdır ($p<0.05$). Göç yaşamamış grupta davranış problemleri sıklığı, anne bildirimine göre de uyumludur.

Çocuğun gösterdiği ruhsal problemler, ruhsal uyum ölçeğinde sorunların var ya da yok olma durumuna göre ayrı ayrı sorgulanmıştır. Ölçekte ruhsal problemler, kekemelik, tik, parmak emme, tırnak yeme, kaka kaçırma, yatağa işeme, okul başarısızlığı başlıklarıyla sorgulanmaktadır. Anneler, göç yaşayan çocuklarda en fazla okul başarısızlığı sorununu bildirmişlerdir (%26). Bunu tırnak yeme (%17), yatağa işeme (%17) ve kekemelik (%4) sorunları izlemektedir. Ancak, göç yaşamamış grup ile karşılaştırıldığında, bu değerler daha az görülmektedir. Göç yaşamamış grupta okul başarısızlığı %32 iken, yatağa işeme sorunu %23'tür.

Öğretmenler ise göç yaşamış çocuklarda birinci sırada okul başarısızlığını (%30) belirtmişlerdir. %8 oranında tik sorunu yaşandığı, %4 oranında ise tırnak yeme problemi görüldüğü ifade edilmiştir. Kekemelik sorununun oranı öğretmenlere göre %1.3'tür. Göç yaşamayan çocuklarda okul başarısızlığı(%32), tik (%10) ve kekemelik (%9) sorunları daha fazla bildirilmiştir. Bulgular karşılaştırıldığında, öğretmen ve annelerin yanıtlarının çoğunlukla tutarsız olduğu görülmüştür.

Son olarak, ölçeğin son maddelerinde açık uçlu olarak çocuğun olumlu özelliklerinin belirtilmesi istenmiştir. Anneler, göç yaşamış çocukları için, en fazla söz dinleme, uyumlu, sessiz, sakin olma özelliklerini olumlu olarak belirtmişlerdir (%37). Bunu akıllı, zeki, başarılı olma(%13) ve yardımsever, sorumluluk sahibi olma (%12) izlemektedir.

Yine göç yaşayan çocuklar için öğretmenlerin %73'ü soruyu yanıtlamamış, yanıtlayanların çoğunluğu da, birinci sırada 'saygılı, düzenli olma'yı belirtmiştir (%13). Öğretmenlerin çoğunluğunun bu soruyu yanıtlamaması da dikkat çekici bir bulgu olarak düşünülmektedir.

4. TARTIŞMA

Çocuk ruh sağlığı açısından risk faktörü kabul edilen göç yaşantısı, göç eden çocukların okulda uyum sorunları yaşama olasılığını da artıran bir etmendir. Göç yaşayan ve yaşamayan çocukların okulda uyumlarını inceleyen bu çalışmada, iç göç yaşayan 76 çocuk ve göç yaşamayan 78 çocuğun anne ve öğretmen bildirimleri karşılaştırılarak, çocukların ev ve okulda gösterdikleri ruhsal uyum durumu ortaya konulmuştur.

Uygulanan ruhsal uyum ölçeği (RUÖ) sonuçlarına göre, iç göç yaşamış çocuklarda daha yüksek puan ortalaması göze çarpmaktadır. Hem anneler hem de öğretmenler açısından, göç yaşamış çocukların, yaşamamış çocuklardan daha fazla ruhsal uyumsuzluk gösterdiği sonucu elde edilmiştir ve bu fark anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, benzer çalışmalarla da tutarlı bulunmuştur.

İç göç yaşamış çocuklarda, göç yaşamayanlara göre, uygulanan çeşitli ruhsal tarama ölçeklerinde (SCL-90-R, SKÖ, STAI-C, CDI) daha yüksek skorlar çeşitli araştırmalarda göze çarpmaktadır [15,16,23]. Dış göç yaşamış çocuklarda da, göç yaşamamış yerli gruba göre daha fazla ruhsal problem görüldüğünü bildiren araştırmalar vardır [11,12,13,30,31].

Anne ve öğretmenlerin çocukların ruhsal uyum durumu ile ilgili bildirimleri, gösterdiği uyum açısından Kappa Analizi ile incelenmiştir ve özellikle göç yaşamış çocuklar açısından anne ve öğretmen bildirimleri arasındaki uyum düşük bulunmuştur. Bu analiz sonucunda, göç yaşamış çocukların ruhsal durumlarının, ev ve okul ortamında farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Literatürde var olan kanı da, ebeveyn ve öğretmenlerin, göçün ruhsal duruma etkisi konusunda farklı düzeylerde problem belirttikleri yönündedir [11]. Araştırmanın bulgusu bu anlamda, literatür ile çelişmemektedir. Hacettepe Ruhsal Uyum ölçeğinin kullanıldığı bir çalışmada, anne ve öğretmen formları arasında düşük bir ilişki olduğu saptanmıştır[24]. Aynı ölçeğin kullanıldığı bir başka çalışmada ölçek öğretmenlere uygulandığında uyumsuzluk sıklığının daha düşük çıktığı belirtilmiştir[25]. Ancak araştırmamızda, her iki grup açısından da öğretmenlerin daha fazla uyumsuzluk belirttiği görülmüştür. Vuorenkoski ve diğ.(1998)'nin araştırmasında da aynı bulguya ulaşılmıştır[31]. Çalışmamızda öğretmenlerin daha fazla problem bildirmelerinde, yanıtlama eğilimlerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Çoğunlukla öğretmenlerin daha fazla problem ifade etme eğiliminde oldukları, veri toplama aşamasında araştırmacının dikkatini çeken bir konudur. Kimi araştırmalarda bu sonuçlar öğretmenlerin göçmen çocuklara karşı önyargılı tutumları ve ayrımcılık ile açıklanmıştır[33]. Araştırmamızın uygulandığı bölgenin, kentten yoğun göç alan bir gecekondu semti olduğu göz önünde tutulduğunda, öğretmenlerin genel olarak bölgeye karşı önyargıya sahip olmalarının bu sonuçlarda etkili olabileceği söylenebilir.

Araştırmada, anneler, göç yaşayan çocuklarda görülen davranış problemleri ve nevroitik problemler arasında belirgin farklılık bildirmemişlerdir. Bu problemler açısından göç yaşayan ve yaşamayan çocuklar arasında da belirgin farklılık bulunmamıştır. Ancak öğretmenlerin, göç yaşayan çocuklarda, yaşamayan akranlarına göre yaklaşık 2 kat daha fazla nevroitik sorun bildirdikleri görülmüştür. Bu bulgudan hareketle, göç yaşayan çocukların okulda daha fazla içe yönelme eğiliminde olduğu söylenebilir. Oysa literatürde genel kanı, özellikle dış göç açısından, göç yaşayan çocukların okulda daha fazla davranış sorunu gösterdikleri şeklindedir ve bu bulgu, okulda yaşanan öğrenme güçlüğü, ırk ayrımı ve sık öğrenci değişimine bağlanmıştır [34]. Çocukların okulda daha fazla problemlerli davranış göstermeleri, Dion(1972)'un 'kendi kendini gerçekleştiren kehanet' açıklamasına uygun düşmektedir. Dion'a göre, bazı öğretmenlerin, fiziksel görünümüne, ırksal kökene, sosyoekonomik düzeye ve cinsiyete dayalı kalıp yargıları ve beklentileri, çocukları bu beklentilere uygun davranma yönünde etkileyebilir [35]. Araştırmamızda göç eden çocukların okulda daha fazla içe yönelim sorunu göstermelerinin, okulda yaşadıkları kaygı, korku ve uyum güçlüklerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Öğretmen bildirimine göre yapılmış kimi çalışmalarda da benzer sonuçlar görülmektedir[12,15]. Özellikle yurt dışına göç eden Türk çocuklarının içe yönelim problemlerinin daha fazla oluşu, Türk ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzı ile açıklamıştır[12]. Türk kültüründe söz dinleme, uyum ve büyüklere saygının çocuktan beklenen tutumlar olduğu düşünülmektedir. Araştırmamızda söz konusu olan iç göç olsa da, geleneksel çocuk yetiştirme tarzının, kentlere göç eden ailelerce de sürdürüldüğü düşünülmektedir.

Göç yaşayan çocuklarda en sık görülen problem, hem öğretmenleri hem de anneleri tarafından okul başarısızlığı olarak iletilmektedir. Bu sorun, göç yaşamayan çocuklar için de birinci sıradadır. Bu durumun çalışmanın gerçekleştirildiği bölgenin özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırma bölgesinde SHÇEK'e bağlı bir toplum merkezi ve TEGV Eğitim Parkı'nın bulunmasının bile gerekli eğitim desteğini sağlamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Büyük kentlerin göç alan bölgelerinde yaşayan çocuklar arasında okul başarısızlığı, okuldan kaçma, sokakta çalışma gibi sorunların yaygınlığı ve bu sorunların artık gecekondu mahallelerinin temel özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkması, gerek sosyal hizmetler gerekse eğitim hizmetlerinin bütüncül bir bakış açısıyla eşgüdümlü olarak sunulması ihtiyacını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Okul başarısızlığının yanı sıra, göç yaşayan çocuklar arasında tırnak yeme, yatağa işeme ve kekemelik sorunları da belirtilmiştir. Göç yaşamış grup açısından bulgular incelendiğinde, okulda kolayca gözlemlenebilecek kekemelik ve tırnak yeme gibi problemlerin, öğretmenler tarafından daha az fark edildiği görülmektedir. Bu durum, öğretmenlerin çocukları yeterince tanımamaları, sınıfta yeterince gözlemleyememeleri ya da çocuklara yeterince söz vermemeleri ile açıklanabilir. Buna karşın, tik bozukluğunun annelerden daha fazla belirtildiği görülmüştür. Tik bozuklukları, genel tedirginliğin, bunaltı ve kaygı durumunun belli bir kasın kasılmasıyla, dışarı vurulması olarak yorumlanmaktadır [36]. Bu durumda, göç yaşayan çocukların okulda daha fazla kaygı ve tedirginlik yaşadıkları söylenebilir.

Çocukların okul ve ev ortamında gösterdikleri olumlu özellikler, çoğunlukla saygılı, uyumlu, sessiz, sakin olma şeklindedir. Çoğunlukla içe dönük kişilik özellikleriyle uyumlu olan bu özellikler, göç yaşayan çocuklarda bu tür psikolojik uyum problemlerinin göz ardı edilebilmesi riskini de düşündürmektedir. Öğretmenlerin çocukların olumlu özellikleri ile ilgili sorulara düşük oranda yanıt vermeleri ayrıca üzerinde durulması gereken bir bulgudur. Literatürde göçmen çocuklarla ilgili ifade edilen kalıp yargıların bu durum üzerinde ne derece etkili olduğu bu araştırmada sorgulanan bir değişken değildir, ancak bunun önemli bir etken olduğu düşünülmektedir.

5. SONUÇ

İç göç yaşantısının okuldaki uyumu ne şekilde etkilediğini saptamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, göç yaşayan çocukların, göç yaşamayan çocuklara göre daha fazla ruh sağlığı riski taşıdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Göç yaşayan çocukların okul ve ev ortamında davranış ve uyum sorunlarının farklılaştığı, okulda daha fazla içe yönelim sorunları gösterdikleri saptanmıştır. Öğretmenlerin, göç sonrası çocukların yaşadıkları ruhsal problemlere ve uygun tutum ve yaklaşımlara ilişkin farkındalıklarının artırılmasının, bu süreçte oldukça önemli bir koruyucu faktör olacağı düşünülmektedir. Coğrafi değişimin yanı sıra sosyal çevrede, kültürel norm ve değerlerde, hatta kimi zaman konuşulan dille değişimi gerektiren iç göç sonucunda çocuklarda görülmesi olası davranış sorunları ve duygusal sorunlar iyi tanımlandığında ve erken dönemde gerekli önlemler alındığında, sorunun boyutlarının ilerlemesi önlenir. Bu önlemler alınmadığında ise, başlangıçta önemsiz görünen uyum sorunları giderek çocuğun uyumsuzluğunun artmasına, okuldan kopmasına, bu sürenin uzaması halinde ise sokağa, maddeye ve suça yönelmesine neden olabilir.

Araştırmada ayrıca, çocukların ruhsal uyum durumuna yönelik anne ve öğretmenlerin değerlendirmeleri arasında uyum düşük düzeyde bulunmuştur. Bu durumun, okul ve aile arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi yoluyla aşılabileceği ve ebeveyn, öğretmen ve ruh sağlığı çalışanlarının çocuğun sorunlarıyla ilgili olarak işbirliği içinde hareket etmelerinin çocuğun hem ruhsal sağlığında hem de okul başarısında etkili olacağı düşünülmektedir.

Uyum sürecinin başarılı sonuçlanması için mutlaka çocuğun, aile sistemi içinde ve sosyal çevresi ile değerlendirilmesi, göçün olumsuz psikolojik etkilerini önlemek için psikososyal uyum programlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu programların, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet kuruluşlarının disiplinler arası birlikteliği ile oluşturulmasında yarar görülmektedir. Özellikle kentlerin yoğun göç alan bölgelerinde işlevsellik gösteren toplum merkezlerinin bu tür hizmetlerde koordine edici rolü ön plana çıkmaktadır. SHÇEK'e bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği'ne göre 'hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sorunlar doğrultusunda, bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla; koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimleri, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler işbirliği ile eşgüdüm içinde sunmakla görevli ve yükümlü bulunan sosyal hizmet kuruluşları' olarak tanımlanan toplum merkezlerinin, bu tür programların oluşturulmasında eğitim kuruluşları ile birlikte hareket etmesi önem arz etmektedir. Okulda ve göçmenlere hizmet veren sosyal hizmet kuruluşlarında çocuklara ve ailelere yönelik hizmetlerde toplum temelli yaklaşımla hareket edilmesi, birincil koruma (ruhsal problemler ortaya çıkmadan önce engelleme) ve ikincil koruma (ruhsal bozukluğun erken dönemde tespiti ve erken tedaviye yönlendirme) hizmetlerinin sağlanması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Cicourel, A. "Living in Two Cultures: The everyday world of migrant workers". içinde: **Living in Two Cultures**. Great Britain: The Unesco Press (1982),s. 19,45.
2. Balcıoğlu, İ. ve F. Samuk.. "Göç ve Ruh Sağlığımız". içinde: **Medikal ve Psikososyal Açıdan Göç Olgusu**. Ed: İ. Balcıoğlu, İstanbul: Alfabe Basım Yayın. (2002), s.40.
3. Cornille, T.,A.,W. D. Brotherton. "Applying the Developmental Family Therapy Model to Issues of Migrating Families". İçinde: **Families on the Move, Migration, Immigration, Emigration and Mobility**. Ed.: B.Settles, D. Hanks, M. Susman,. USA: The Haworth Press. (1993), s.326.
- 4.. Warfa, N., K. Bhui, T. Craig, S. Curtis, S. Mohamud, S. Stansfeld, ve diğ. "Post Migration Geographical Mobility, Mental Health And Health Service Utilization Among Somali Refugees In The UK: A Qualitative Study". **Health and Place** 12(4): 503-515, (2005).
- 5.Steel, Z., D. Silove, T. Chey, A. Bauman, T. Phan, T. Phan. "Mental Disorders, Disability and Health Service Use Amongst Vietnamese Refugees and The Host Australian Population". **Acta Psychiatr Scand**, 1-10,(2004).
6. Ekici, G., H. A. Savaş ve S. Çıtak. "İntihar Riskini Arttıran Psikososyal Etmenler (Sosyal Güvence Yokluğu, Göç Ve Diğer Stresörler)". **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 2(4):204-212, (2001).
7. Bhugra, D. "Migration and Mental Health". **Acta Psychiatr Scand**, 109, 243-258, (2004).
8. Moilanen, I.ve A. Myhrman. "What Protects Child During Migration?". **Scand J Soc Med**, 17(1):21-24, (1989).
9. Heptinstall, E., V. Sethna ve E. Taylor. "Ptd and Depression in Refugee Children.: Associations With Pre-migration Trauma and Post- migration Stress". **Eur Child Adoles Psychiatry**, 13: 373-380, (2004).
10. Janssen, M., F.C. Verhulst, L. Bengi-Arslan, N. Erol, C.J. Salter, A. Crijnen. "Comparison of Self-Reported Emotional and Behavioral Problems İn Turkish Immigrant, Dutch And Turkish Adolescents". **Soc Psychiatry and Psychiatric Epidemiol**, 39(2): 133-140, (2004).
11. Stevens, G.W.J.M., T. Pels, L. Bengi-Arslan, F. C. Verhulst, W.A.M.Vollebergh, A.A.M. Crijnen. "Parent, Teacher and Self-Reported Problem Behavior in The Netherlands". **Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol**, 38:576-585,(2003).
12. Bengi-Arslan, L., F. C. Verhulst, J. van der Ende, N. Erol. "Understanding Childhood Problem Behaviors From a Cultural Perspective: Comparison of Problem Behaviors and Competencies in Turkish Migrant, Turkish and Dutch Children". **Soc Psychiatry Psychiatric Epidemiol**,32: 477-484, (1997).
13. Fazel, M. ve A. Stein. "Mental Health of Refugee Children: Comperative Study". **BMJ**, 327: 134,(2005).
14. Öztekin, Z. ve M. Bertan. **Yurt Dışına Göç ve Sağlık**. Ankara: Hacettepe Ün. Toplum Hekimliği Enstitüsü Yayını, (1982).
15. Diler, R.S., A. Avci, G. Seydaoglu. "Emotional and Behavioural Problems in Migrant Children". **Swiss Medical Weekly**, 133: 16-21, (2003).
16. Şimşek, Türotgen, Z. ve N. Erol. "Kentleşme Sürecinde Çocuk Ruh Sağlığı ve Sosyal Hizmet". İçinde: **Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet**. Ed.: Ü. Onat , Ankara: Sabev, (2002).
17. Gün, Z. Çocuk ve Göç. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2002).
18. Mirsky, J. "Preparing Adolescents for Immigration: a Group Intervention". **Children & Youth Services Review**, 26 (4):413-426, (2004).
19. Fichter, M.M., F. Xepapadacos, N. Quadflieg, E. Georgopoulou, W.E: Fthenakis. "A Comperative Study of Psychopathology in Greek Adolescents in Germany And in Greece in 1980 and 1998- 18 Years Apart". **European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience**,254(1): 27-35, (2004).
20. Tezcan, M. "Ulusal ve Uluslararası Göçün Eğitimsel Sonuçları". İçinde: **II.Ulusal Sosyoloji Kongresi 'Toplum ve Göç'**. Ankara: DİE Matbaası, (1997).

21. Cornille, T. A. "Support Systems and the Relocation Process for Children and Families". İçinde: **Families on the Move, Migration, Immigration, Emigration and Mobility**. Ed.: B. Settles, D. Hanks, M. Susman, USA: The Haworth Press, (1993), s. 285.
22. Harper, D. "Epilogue: Living in Two Cultures-Some Sociological Considerations". İçinde: **Living in Two Cultures**. Great Britain: The Unesco Press, (1982), s.320.
23. Özen, Ş., S. Antar, Ö. Özbulut, A. Altındağ, R. Oto. "İç Göç Yaşayan Bir Grup Lise Öğrencisinde Ruhsal Belirti Şiddetinin Cinsiyet ile İlişkisi". **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, 8 (3): 156-162, (2001).
24. Gökler, B. ve F. Öktem. "Bir Gecekondu İlkokulu Öğrencilerinde Ruhsal Uyum Taraması". **Toplum ve Hekim**, 36: 24-27, (1985).
25. Coşkun, A. Çocuklarda Davranış Derecelendirme Ölçeği ve Hacettepe Ruhsal Uyum Ölçeğinin Malatya İl Merkezindeki İlkokullarda Uygulanması. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. (1994).
26. Gülmez, H. İlkokul Öğrencilerinde Ruhsal Uyumun Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi. (1991).
27. Öy, B., B. Rezaki, N. Başoğlu, A. Bağçacı, R. İlgen. "Bir Pediyatri Polikliniğine Başvuran İlkokul Çocuklarında Ruhsal Uyum Taraması". **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, 3(1): 15-21, (1996).
28. Özdamar, K. **Paket programları ile İstatistiksel Veri Analizi**. Eskişehir: Kaan Kitabevi. (2002).
29. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü İstatistik Şubesi. İnternet Erişimli: http://www.cgm.gov.tr/files/istatistikler/asgari_ucret_istatistikleri/yillar_itibariyle_asgari_ucret_16_yasini_dolduranlar17072009.pdf?category_id=198
30. Tufan, B. **Türkiye'ye Dönen İkinci Kuşak Göçmen İşçi Çocuklarının Psikososyal Durumları**. Ankara: DPT Yayınları. (1987).
31. Stevens, G.W.J.M., W.A.M. Vollebergh, T.V.M.Pels ve A.A.M. Crijnen. "Predicting Externalizing Problems in Moroccan Immigrant Adolescents in the Netherlands". **Soc Psychiatry and Psychiatr Epidemiol**, 40 (7):571-579, (2005).
32. Vourenkoski, L., I. Moilanen, A. Myherman, O. Kuure, V. Penninkilampi, E. Kumpulainen. "Long-term Mental Health Outcome Of Returning Migrant Children and Adolescents". **European Child and Adolescent Psychiatry**, 7:219-224, (1998).
33. Malmgren, K.W., J.C. Gagnon. "School Mobility and Students with Emotional Disturbance". **Journal of Child and Family Studies**, 14(2): 299-312, (2005).
34. Rutter ve diğ.(1974)'ten akt. Aronowitz, M. "The Social and Emotional Adjustment of Immigrant Children: a Review of Literature". **International Migration Review**, 18(2): 237-257, (1984).
35. Dion (1972)'den akt. Gander, M.J., H.W. Gardiner. **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. Yayına Hazırlayan: Bekir Onur. Ankara: İmge Kitabevi. (1998),s.395.
36. Yörükoğlu, A. **Çocuk Ruh Sağlığı**. İstanbul: Özgür Yayınları. (1998), s. 316.